

Achtergrondinformatie bij de slideshow Van Oostsanen.

Het pdf bestand met de afbeeldingen opent met de 'volledige schermweergave'. Klik op 'START' om naar de volgende slide te gaan, klik daarna op de pijlen voor 'volgende' en 'vorige'. Om terug te keren naar het gewone scherm, klik je op 'Esc'.

INHOUD

De slideshow geeft de leerlingen alvast een kijkje in oeuvre van Jacob van Oostsanen. Hij was een schilder die heel precies werkte en zijn schilderijen zitten dan ook vol met bijzondere details. De afbeeldingen beginnen iedere keer met een of meer details. Op de dia erna is het gehele werk te zien. Laat de leerlingen eerst heel goed naar de details kijken. Bij de details zou je de volgende vragen kunnen stellen:

1. Wat gebeurt er op dit detail?
2. Waaraan zie je dat?
3. Wat kunnen we nog meer ontdekken?

De werken zijn op dit moment tentoongesteld in het Stedelijk Museum Alkmaar en het Amsterdam Museum. De leerlingen zien dus een deel van de werken tijdens het museumbezoek.

Tip:

Veel werken uit de 16de eeuw zijn religieus van aard. Kennen de leerlingen het verhaal van Christus, zijn geboorte en dood? Zo niet, vertel dit kort. Dit helpt de leerlingen de tentoonstelling beter te begrijpen.

INFORMATIE over Jacob van Oostsanen

Jacob Cornelisz van Oostsanen (ca. 1475 – 1533) keert na ruim 500 jaar terug naar zijn woon- en werkplaats Amsterdam. Hij is de vroegste kunstenaar uit Amsterdam die we bij naam kennen. Het Amsterdam Museum, Stedelijk Museum Alkmaar en de Grote Kerk Alkmaar hebben een primeur: wereldwijd de eerste overzichtstentoonstelling ooit over Jacob Cornelisz van Oostsanen. In de tentoonstelling zijn de belangrijkste werken van deze vroege Hollandse meester verenigd op Nederlandse bodem. Van 15 maart tot en met 29 juni 2014 biedt *'Van Oostsanen - De eerste Hollandse meester'* een unieke kans om zijn prachtige en veelzijdige oeuvre te ontdekken.

Jacob Cornelisz van Oostsanen was in de 16de eeuw een gevierd kunstenaar. Zijn atelier, dat zich in de toen al vooraanstaande Kalverstraat bevond, groeide uit tot een productieve werkplaats met opdrachtgevers van binnen én buiten Holland. Hij leverde zowel portretten als religieuze voorstellingen, of combinaties van beide, in prent of als schilderij. Het wordt tijd om Van Oostsanen weer de roem en reputatie toe te kennen die hij in zijn eigen tijd genoot.

Van Oostsanen geldt als een van de grote Noord-Nederlandse meesters, die de basis hebben gelegd voor de latere bloei van de Hollandse schilderkunst. Zijn werken tonen een duidelijke ontwikkeling van de late middeleeuwen naar de vroege renaissance. Jacobs liefde voor onverwachte details en de hoge kwaliteit van zijn meer dan 30 schilderijen en 200 houtsneden zorgen voor een aantrekkelijk schouwspel.

Het Amsterdam Museum plaatst met 'Het Amsterdam van Jacob' de kunstenaar in de context van zijn tijd: een kleine stad vol kloosters met een opkomende burgerij als nieuwe machtsfactor. De bezoeker waant zich in het Amsterdam van 500 jaar geleden en komt in aanraking met Jacobs altaarstukken en zijn opdrachtgevers. Ook is er aandacht voor zijn directe nazaten Dirck Jacobsz en Cornelis Anthonisz, die zijn atelier hebben voortgezet tot ver in de 16de eeuw.

DIA's

1 en 1A

DIRCK JACOBSZ

PORTRET JACOB CORNELISZ VAN OOSTSANEN SCHILDEERT ZIJN VROUW ANNA, CA.1530

Details: hand met palet + gezicht

De leerlingen maken hier kennis met Jacob van Oostsanen.

Geheel: Een uitzonderlijk dubbelportret: de portretschilder Dirck Jacobsz schilderde zijn vader Jacob Cornelisz werkend aan een portret van zijn echtgenote Anna – haar achternaam is onbekend. Twee mensen van circa zestig jaar: kraaienpootjes, roze blosjes en ogen die ons indringend aankijken. Ook de rimpelige schildershand met penseel oogt levensecht. Uit technisch onderzoek blijkt dat op de schildersezal eerst een zelfportret van Jacob Cornelisz stond: gespiegeld en onvoltooid, maar identiek aan zijn portret rechts. Dirck Jacobs verving dat later voor de beeltenis van Anna, zijn moeder.

Te zien in Stedelijk Museum Alkmaar

2 en 2A

CORNELIS ANTHONISZ

MAALTIJD VAN EEN ROT VAN DE VOETBOOGSCHUTTERIJ (DE BRASPENNING- MAALTIJD), 1533

Details: voetboog + deel gedekte tafel.

Geheel: Dit schilderij is geschilderd door de kleinzoon van Jacob van Oostsanen: Cornelis Anthonisz. Samen met zijn oom Dirck Jacobsz bediende hij de markt voor portretten in Amsterdam. Dit groepsportret is het vroegst bekende voorbeeld van een schuttersmaaltijd.

Laat de leerlingen beschrijven wat ze zien. Wat doen die mannen? Wat hebben ze in hun handen?

De gedekte tafel verschaft de compositie de nodige ruimte.

Te zien in Amsterdam Museum

3 en 3A

CORNELIS ANTHONISZ

VOGELVLUCHTPLATTEGROND VAN AMSTERDAM, 1538

Details: bekijk de gedetailleerde schildering van de stukjes Amsterdam (schietbanen van de schutters + de Dam). Bijzonder dat de schilder dit zo nauwkeurig heeft weten vast te leggen!

Geheel: Dit is de oudste nog bestaande plattegrond van Amsterdam. De schilder was Cornelis Anthonisz, kleinzoon van Jacob Cornelisz van Oostsanen. Het laatmiddeleeuwse Amsterdam was een ommuurde stad, gelegen in een waterrijk gebied aan de monding van de Amstel. Kerken, kloosters, kapellen en stadspoorten vormden de opvallendste bouwwerken.

In het Amsterdam Museum wordt verder ingegaan op deze bijzondere plattegrond.

Te zien in Amsterdam Museum

4 en 4A

JACOB CORNELISZ VAN OOSTSANEN NOLI ME TANGERE, 1507

Detail: een deel van het hoofd van Maria. Let op de verfijning!

Geheel: Als Maria Magdalena na de kruisiging van Christus naar diens graf gaat, ontdekt zij dat dit leeg is. Ze vraagt de hovenier van het kerkhof waar Christus' lichaam gebleven is, maar dan ziet zij pas dat de man Christus zelf is, die uit zijn dood is opgestaan. Dit is het vroegst gedateerde schilderij van Jacob Cornelisz: op de zalfpot van Maria Magdalena is met Romeinse cijfers de datering MCCCCVII (1507) weergegeven. Het schilderij is zeer gedetailleerd geschilderd. Ook de achtergrond is minutieus uitgevoerd; zo zijn er twee konijntjes te zien ter grootte van speldenknopjes.

Te zien in het Stedelijk Museum Alkmaar

5 en 5A

JACOB CORNELISZ VAN OOSTSANEN

HET LAATSTE OORDEEL, 1516-1519,

SCHILDERING OP HOUTEN GEWELF IN DE KOORSLUITING VAN DE GROTE OF SINT LAURENSKERK, ALKMAAR

Detail: deel van de gewelfschildering.

Geheel: Om te begrijpen wat voor effect de gewelfschilderingen hadden, is het belangrijk ons te realiseren dat veel mensen in de late middeleeuwen vrijwel dagelijks in de kerk kwamen. Niet alleen voor de zondagse mis, maar ook bij sociale gebeurtenissen zoals geboorte, huwelijk en overlijden, bij feestdagen (meer dan vijftig per jaar!), processies, kerkelijke spelen (zoals passiespelen), om te bidden bij ziekte of rampspoed, of gewoon om elkaar te ontmoeten.

De gewelfschilderingen waren voor alle kerkgangers zichtbaar. Een voorstelling van het Laatste Oordeel, zoals Van Oostsanen verbeeldde in Alkmaar, herinnerde bij ieder kerkbezoek aan het vooruitzicht van het einde der tijden. Voor alle beschouwers – geestelijken en leken, rijken en armen, geletterden en ongeletterden – was dit dus dag in dag uit een aansporing om goed te leven.

Te zien in de Grote kerk in Alkmaar

6 en 6A

JACOB CORNELISZ VAN OOSTSANEN

DE AANBIDDING VAN CHRISTUS MET MUSICERENDE ENGELEN, CA. 1512-1515

Details: fantasielandschap + Christus.

Geheel: In het fantasielandschap is de aankondiging van Christus' geboorte aan de herders te zien. Het kindje Jezus ligt op een grote korenschoof dat als hoofdkussen dient (dit verwijst naar een uitspraak in het bijbelboek Johannes: 'Ik ben het brood dat uit de hemel neergedaald is.') De zuil en kroonlijst in de bouwvallige stal zijn gedecoreerd met renaissance-ornamenten. Voor de Noord-Nederlandse schilderkunst is dat heel vroeg.

De Aanbidding van het Christuskind met musicerende engelen was in de werkplaats van Van Oostsanen een geliefde compositie, die keer op keer geschilderd werd. Vergelijk dit werk met dat van dia 11.

Te zien in het Stedelijk Museum Alkmaar

7 en 7A

JACOB CORNELISZ VAN OOSTSANEN, WERKPLAATS

DE BRILLENVERKOOPSTER, OFTEWEL ONGELIJKE LIEFDE, NA 1520

Details: hoofden van mannen en vrouwen + een doosje met brillen

Geheel: In de werkplaats van Jacob Cornelisz kon men ook terecht voor niet-religieuze schilderijen. Hier verkoopt een jonge vrouw een bril aan een oude rijkard. De scène wijst de toeschouwer op de gevaren van de ongelijke liefde. De uitdrukking 'iemand een bril verkopen' stond gelijk aan iemand bedriegen.

Achter het paar zijn de rollen omgedraaid: een jongeman kust een oude vrouw en grijpt in haar geldpot. De nar op de achtergrond ziet het door de vingers en geeft commentaar: 'Elk zijn tijd'. 'LX' betekent ook zestig jaar, de leeftijd waarna men moet oppassen met vrijages.

Te zien in het Amsterdam Museum

8 en 8A

BORDUURSEL NAAR ONTWERP VAN JACOB CORNELISZ VAN OOSTSANEN KAZUIFEL MET

PASSIESCÈNES EN WAPEN VAN FAMILIE GRAUWERT, 1525-1534

Details: borduursels kruisiging en graflegging

Geheel: Kazuifel. In de tijd van Jacob werd de kostbaarste kleding gedragen door priesters. Dit kazuifel, waarschijnlijk van de Utrechtse priester Antonis Grauwert, is daarvan een goed voorbeeld. Een kazuifel is een lang, mouwloos gewaad dat de priester aanheeft tijdens het opdragen van de mis. Van Oostsanen maakte de ontwerpen voor het verfijnde borduurwerk op dit kazuifel en voor andere kerkelijke gewaden. Het borduren deed hij niet zelf; daar waren professionele handwerkers voor. Soms gebruikten ze als voorbeeld bestaande prenten van de meester, maar Jacob maakte ook speciale ontwerpen voor borduurwerk.

Te zien in Amsterdam Museum

9 en 9A

JACOB CORNELISZ VAN OOSTSANEN DAVID EN ABIGAÏL, CA. 1507 - 1508

Details: let op de bijzonder verfijnde details en stofuitdrukking! Wat vinden de leerlingen van de kleding?

Geheel: Uitgebeeld is de ontmoeting van David en Abigaïl, een scène uit het Oude Testament. De knielende vrouw rechts met de rijkversierde blauwe jurk heeft de naam Abigaïl in goud op haar borst staan. Davids naam staat op de wapenrok van zijn vaandeldrager. De ontmoeting vond plaats toen David met zijn troepen op de vlucht was voor koning Saul, die hem als aartsvijand beschouwde. Toen David door de woestijn Paran trok, stuurde hij boodschappers naar Nabal, een rijke man met een grote kudde schapen en geiten, om hem om voedsel en drank voor zijn troepen te vragen, waar David als troonpretendent recht op had. Dit is linksboven weergegeven. Nabal weigerde dit verzoek, tot grote woede van David, die daarop besloot tegen Nabal ten strijde te trekken. De echtgenote van Nabal, de mooie en verstandige Abigaïl, kwam dit ter ore. Zonder medeweten van haar echtgenoot trok ze met voedsel en drank op een ezel naar Davids troepen. Toen zij David zag knielde zij voor hem neer en bood haar geschenken aan – dat is het moment dat hier is uitgebeeld.

Te zien in het Stedelijk Museum Alkmaar

10 en 10A

Details: hostie in het vuur + engelen

Geheel: op deze fragmenten wordt het mirakelverhaal verteld. Dit verhaal krijgen de leerlingen in de tentoonstelling te horen.

De bijzondere drager en techniek – tempera op doek – kunnen wijzen op een snel vervaardigd gelegenheidswerk, dat later in de Heilige Stede is geplaatst. Bij de religieuze omwentelingen in 1578 is het doek mogelijk verwijderd, in stukken gesneden en verstopt.

11 en 11A

JACOB CORNELISZ VAN OOSTSANEN

DE AANBIDDING VAN CHRISTUS MET DE FAMILIE BOELEN, 1512

Details: nonnen + engel met liedboek

Geheel: Dit schilderij is één groot jubelfeest om de geboorte van Christus te vieren, met tal van vrome figuren en uitbundige engeltjes. Opdrachtgeefster van dit hoofdwerk van Jacob was de non Margriet Dirk Boelensdr (†1515), die rechts vooraan is weergegeven. Samen met haar broers en zusters aanbidt zij het pasgeboren Christuskind. Het dichtst bij de kribbe knielen hun overleden ouders, vergezeld door de patroonheiligen Andreas en Margaretha.

De stal te Bethlehem is door Jacob verrassend weergegeven als een klassiek bouwsel, niet ver van zee. Het altaarstuk is dan ook gemaakt voor het Amsterdamse Kartuizerklooster Sint Andries ter Zaliger Haven. Vergelijk dit werk met dia 6

Te zien in Amsterdam Museum